

פרשנות || בהחלטה להחזיר את בחינת מתן פרס ישראל לדרג הפוליטי יש אפקט מצנן על חופש הביטוי

סאגת שלילת הפרס מפרופ' גולדרייך בשל השקפותיו הפוליטיות היתה צריכה להסתיים עם החלטת בג"ץ לפסול את החלטת השר. איש לא הטיל דופי בשיפוטה הענייני של ועדת הפרס, ולא היתה כל הצדקה להשיב את הסוגיה לשרה, שמסור לה שיקול דעת מצומצם ביותר

מרדכי קרמניצר 13.08.2021 05:58 עודכן ב: 06:00

דרך הייסורים של פרופ' גולדרייך לפרס ישראל לא הסתיימה. אילו נשמעה דעתו של השופט עמית, היתה הסאגה הזו מגיעה לסיימה לאחר הסיבוב הנוכחי, השני במניין. בסיבוב הראשון אפשר בג"ץ לשר החינוך היוצא יואב גלנט (השד יודע למה) להמשיך בחיטוטיו סביב השקפותיו של פרופ' גולדרייך. חיטוטים שבהם החל לאחר ששלוש פניות שלו לוועדה המקצועית לא הביאו אותה לשנות את החלטתה להעניק את הפרס לגולדרייך.

הסיבוב השני והאחרון לעת עתה התקיים לאחר שגלנט נטל על עצמו סמכות שאין לו לפי הדין: להעביר את הזוכה מבחן נוסף — מבחן השיפוט הערכי של השר בכל הנוגע להתנהלותו מחוץ לתחומי עבודתו המדעית. השר לא השתכנע שתרומתו המדעית החיובית של גולדרייך עולה על תרומתו הציבורית השלילית, ולכן החליט לדחות את החלטת הוועדה. התנהלותו של השר היתה כה שערורייתית, שמי שעתרה נגדו היתה ועדת הפרס.

לאור העיקרון שלפיו יש גבול לכל תעלול, מן הראוי היה לסיים בשלב הזה את המסע של גולדרייך ולאפשר להעניק לו את הפרס. אפילו היועץ המשפטי לממשלה הסכים לעמדה זו. בעקבותיו הסכים לה גם השופט עמית. אלא שלא כך חשבו שופטי הרוב, השופט סולברג והשופטת וילנר. משום מה הם סברו כי בהחלטתם לשלול את תוקפה של החלטת השר הם הופכים עצמם למעניקי הפרס — ולא היא. הפרס מוענק על ידי הוועדה המקצועית לפי שיפוטה הענייני שאיש לא הטיל בו דופי, לאחר ששר החינוך, שניהל מסע דיג נגד גולדרייך, הוכיח שאין הוא ראוי להפעיל שיקול דעת בנושא משום שהוא פועל מחוץ למסגרת הדין. אחרי הפיאסקו הזה בהתנהלות השר, השכל הישר וההגינות חייבו את אימוץ עמדתם של היועמ"ש ושל השופט עמית.

במקום זאת החזירו שופטי הרוב את הנושא אל שולחנה של שרת החינוך הנכנסת כדי שתכריע בדבר. לשיטתם, על השרה לבחון את הצטרפותו של גולדרייך לעצומה שקראה לאיחוד האירופי לקיים את מדיניותו-שלו ולהימנע משיתוף פעולה עם אוניברסיטת אריאל. עליה להחליט אם היא כה מקוממת, עד שהיא מכניסה אותו לגדר מקרי הקצה החריגים שמאפשרים לשיקול חיצוני, מעבר להצטיינות המקצועית של הזוכה בפרס.

אם רואים את עיקר הפונקציה המיניסטריאלית בממד המוסדי שלה, ואם מתייחסים אליה בממד האישי, כך צריך היה לנהוג. למי שמחזיק/ה בתיק החינוך נתון בהקשר הזה שיקול דעת מצומצם ביותר, והסמכות הזו מוצתה מעל ומעבר על ידי גלנט, בהתנהלות שלא היתה מביישת את הסנאטור ג'וזף מקארתי או את קומיסר התרבות אנדריי ז'דאנוב. לא היתה כל הצדקה בנסיבות אלה לאפשר לפונקציה המיניסטריאלית סיבוב נוסף. ובמדד האישי, השרה הנכנסת לא היתה יכולה להיות ברורה יותר בעמדה העולה מהחלטתה שלא להחליט: אין לי עניין להחליט. אנא, שופטי בג"ץ, הכריעו אתם, ואכבד את החלטתכם.

אלא מה? שופטי הרוב סברו, כנראה, כי בהצטרפות שלהם לעמדתו של השופט עמית הם לא ימלאו את התפקיד שנטלו לעצמם, להגן על מפעל ההתנחלות. מכאן גם דברי הגינוי שבחרו להמטיר על ראשו של גולדרייך, קופצים כמוצאי שלל רב על התבטאותו הבלתי ראויה של היועמ"ש בדבר חומרתה הרבה של התנהלותו של גולדרייך.

קשה להאמין שלבעלי הגישה הזו יש מחויבות של ממש לחופש הביטוי, שכן ברור כשמש שהתוצאה שאליה הגיעו והדברים שכתבו יוצרים אפקט מצנן משמעותי על חופש הביטוי הן של מי שרואים עצמם מועמדים אפשריים לפרס ישראל והן של החברה בכללותה. לא ניתן להאמין שהם מבקשים לקיים את פרס ישראל כמוסד שכל קיומו בא לעודד מקצועיות ומצוינות. אמת צריכה להיאמר, שורש הרע אינו רק בהם אלא בהרחבה הבלתי סבירה של חוק החרם גם על "אדם או גורם אחר, רק מחמת זיקתם... לאזור הנמצא בשליטת המדינה". הוא גם בכך שבג"ץ לא פסל את החוק, או לפחות סייג אותו להחרמת מדינת ישראל בלבד (להוציא את השטחים שבשליטתה).

כאשר מוטלות הגבלות בלתי מוצדקות על חופש הביטוי, ובמיוחד בנושאים שנויים במחלוקת עמוקה שחופש הביטוי בהם חשוב לאין ערוך, מתהווה קרקע פורה לגידולי פרא כמו החלטת שופטי הרוב. לא ניתן לנקוט לשון של הכללה כלפי קריאה לחרם: נסיבות העניין יכולות להפוך קריאה כזו לאמצעי פסול ומכוער, והן עשויות גם להפוך אותה לאמצעי מוצדק ואף חיוני, ולפחות לאמצעי שיש לסובלו בדמוקרטיה. התנהלותה של ישראל בשטחים הנתונים למעשה בשליטתה (במיוחד אחרי שנפרדנו רשמית מטיעוני הזמניות וההפיכות) כרוכה בשלילת זכויות יסוד של התושבים הפלסטינים, לרבות חופש הביטוי וההפגנה, נוגדת את המשפט הבינלאומי, ויש בה יסודות מובהקים של גזל פרטי וקולקטיבי ושל שלטון של בריונות כתחליף לשלטון חוק. היא מבוססת על ואקום או גירעון בכל הנוגע ליכולת להתנגד לה שלא באלימות: מן הפלסטינים בשטחים היא נשללת; והדמוקרטיה הישראלית אינה יכולה להתיימר להכריע בגורלם של מי שאינם אזרחיה ואין להם קול במוסדותיה. קריאה להחרים אנשים ומוסדות הנוטלים חלק בהתנהלות אינה עוולה מוסרית ואינה יכולה להיות עוולה חוקית.

שופטי הרוב קראו למנוע עתירות לבג"ץ על החלטות הנוגעות לפרסי ישראל. זו קריאה תמוהה על רקע ההתנהלות השרירותית של השר גלנט. לפי שיטתם, בג"ץ יסתלק מן התחום הזה, וכך יוכלו שרי חינוך לעשות בפרס ישראל כבשלהם. כל עוד הרוב המכריע של הנפגעים הפוטנציאליים אינם באים מהימין, למי אכפת.

התגלגל לפתחה של השרה יפעת שאשא-ביטון מבחן של ממש: האם תנהג בממלכתיות ובעצמאות

כיאה לה, וכיאה לתפקיד שהיא ממלאה, או שתלך שבי אחרי פוליטיקה קטנה שמבקשת להרשים את
הבייס הימני?